

Marinko Leš

Poetika Dramskog studija Gradskog kazališta *Zorin dom* u Karlovcu (1990./1991. – 2000./2001.)

Prvi spomen Dramskog studija Gradskog kazališta *Zorin dom* u Karlovcu seže u 1952. godinu. Iako je taj studio djelovao i nekoliko godina prije, teatrografski podaci o tome nisu sačuvani, pa se kao početak djelovanja uzima premijera *Matijaša grabancijaša dijaka* Tita Brezovačkog u režiji Alberta Dičeka, izvedena u tadašnjem Omladinskom studiju Gradskog pionirskog kazališta, a u naslovnoj ulozi nastupio je Zvonko Karakalić.⁴ *Repertoar hrvatskih kazališta*, knjiga 1., navodi da se odigralo osam predstava. O samom autoru teksta nema mnogo podataka, i dugo se mislilo (čak i danas) da je prvu predstavu za djecu nakon Drugog svjetskog rata odigralo upravo Narodno kazalište iz Karlovca, no tu predstavu na repertoaru je imalo Slovensko narodno gledalište iz Ljubljane već u sezoni 1946./1947.

Ako *Matijaš* i nije prva predstava, njezina važnost nije umanjena. Naime, u toj predstavi nastupilo je mnogo djece glumaca i to najvjerojatnije i jest bio poticaj za osnivanje Gradskog pionirskog kazališta 1952. koje je taj naziv nosilo kratko i već u jesen 1952. promijenilo je naziv u Narodno kazalište, a iste su sezone pod okriljem Narodnog kazališta počeli djelovati Dramski i Baletni studio. Iz kazališnih programa doznajemo da su Omladinski studio Pionirskog kazališta i Dramski studio Narodnog kazališta imali isti ansambl jer se i u kasnijim sezonama spominju oba imena.

Prva premijera Dramskog studija Narodnog kazališta bila je 11. 10. 1952., a izvedeni su *Ilirci*, *drama u 3 čina* Vladimira

Lunačeka, u režiji Ljube Jelčića i uz prilagodbu teksta Stjepana Mihalića. Od te 1952. Dramski studio ne mijenja ime, iako *Zorin dom* mijenja nazive, od *kazališta* preko *doma kulture*, odnosno *kulturnog centra* i *centra za kulturu*, sve do 1992., kad napokon postaje i ostaje do danas Gradsko kazalište *Zorin dom*. Karlovačkim kazalištem prodefilirala su mnoga velika imena kao što su Stjepan Mihalić, Tito Strozzi, Josip Maričić, Hinko Tomašić, Vid Fijan, Mirko Merle, Ivan Hetrich, i Georgij Paro, i svima njima treba posvetiti slovo, no ovaj pregled osvrnut će se ponajviše na umjetnički rad Berislava Frkića, voditelja Dramskog studija.

Frkić je cijeli svoj radni vijek proveo u kazalištu. Rođen je 1937. u Karlovcu, a svoj kazališni put započeo je 1962. godine kao dramski glumac u tamošnjem kazalištu. Već 1963. uprava Doma kulture postavila ga je za stalnog člana umjetničkog osoblja u svojstvu voditelja – redatelja Dramskog studija. Režirao je više od 180 naslova, odigrano je više od 2500 predstava, a bio je i tajnik ASSITEJ-a kojemu je sjedište bilo u Karlovcu punih dvadeset i pet godina. Dramski studio dobitnik je više nagrada i priznanja kao što su Srebrna povelja Prosvjetnog sabora SRH, Majska i dvije Decembarske nagrade Grada Karlovca. Valja napomenuti i sudjelovanje na tribini mladih 20.

Sterijinog pozorja, Jugoslavenskom festivalu djeteta u Šibeniku, Internacionalnom kazališnom festivalu u povodu Međunarodne godine djeteta u Belgiji (svugdje kao jedini amaterski ansambl), poziv za sudjelovanje na Internacionalnom festivalu amatera u Valhalli, New York, kojom zbog nedostatka novca nije udovoljeno, XX. Jugoslavenskim susretima amatera *Abrašević* u Valjevu, na Danima teatra mladih u Mostaru, Susretima kazališta za djecu i omladinu članova Jugoslavenskog nacionalnog centra ASSITEJ-a, republičkim i regionalnim festivalima i smotrama dramskih amatera.

Osim što su hrvatsko kazalište u cjelini obogatili svojim radom, dvoje je umjetnika znatno pridonijelo radu Dramskog studija – Ljubica Wagner i Aleksandar Augustinčić. Ljubica Wagner rođena je 1934. u Zagrebu, diplomirala je na zagrebačkoj Akademiji za kazališnu umjetnost, na Odjelu scenografije i kostimografije, a od 1956. radi kao kostimografkinja. Ostvarila je više od 300 kostimografija u kazalištima i na festivalima te oko 200 televizijskih i filmskih kostimografija (*Rondo* Zvonimira Berkovića, *Tko pjeva zlo ne misli* Kreše Golika). Trideset godina bila je kostimografkinja Gradskog kazališta *Komedija*, a osim u Karlovcu, kao gošća, djelovala je i u Rijeci, Splitu, Osijeku, Varaždinu, Puli, Ljubljani, Sarajevu... S HNK-om iz Zagreba surađivala je od početka karijere ostvarivši niz značajnih kostimografija. Raspravljajući o rascijepjenosti kostimografije između faktografije i autorskog pečata, Nedjeljko Fabrio istaknuo je da ondje gdje je faktografija silom prilika morala ostati prepoznatljiva, Ljubica Wagner nije provocirala nikakvim osobnim pečatom (*Guslač na krovu* Jerryja Bocka i Josepha Steina, 1970.), no u ostalim situacijama izborom materijala i dobrim poznavanjem konvencija o značenju boja, „u kostimografskom zrcalu Ljubica Wagner odražuje naše vrijeme, kakvo je da je“ (Fabrio, 2005.).

Aleksandar Augustinčić (Zagreb, 1921. – 2010.) bio je učenik Ljube Babića i stalni scenograf HNK-a u Zagrebu od 1950., a s Dramskim studijem surađivao je od 1969., najprije kao umjetnički savjetnik pri inscenaciji bajke u 5 slika *Dvanaest mjeseci* Samuela Maršaka, a od 1971. i predstave *Čaj i simpatija* Roberta Andersona kao stalni scenograf Dramskog studija. Augustinčićeva scenografska rješenja znatno su utjecala i na režiju predstava koje

su se odigravale u gledalištu. Iako je scena s dviju strana bila otvorena, Augustinčić nije skrivao glumce i nije nasilno umetao kazališne ulice, a predstave je prepmao nalik De Veginu kazalištu s gradskih trgova i ulica. I doista, ako na gradski trg možemo ući s nekoliko strana, sasvim je razumljivo da se i predstava može gledati s barem dviju strana. Nerijetko se služi kibusima koje su glumci tijekom predstave razmještal stvarajući tako imaginarno mjesto zbiljanje neke radnje. Njegov je značajan prinos oslikana podna prostirka koja pokriva cijeli prostor igre naznačujući glavni element scenografskog rješenja, bilo da je riječ o kamenom tlu, ledu, cvjetnoj livadi ili čemu drugom.

Nacrt kostima za predstavu *Pepeljuga*, Vladimira Nazora
Kostimografkinja: Ljubica Wagner
Režija: Berislav Frkić
Praizvedba: 23.1.1995.

Scenografska maketa za predstavu *Ljubovnici*, nepoznatog dubrovačkog autora iz 17. st.
Scenograf: Aleksandar Augustinčić
Režija: Berislav Frkić
Premijera: 3.3.1998.

U središtu interesa ovog rada bit će vrijeme od sezone 1990./1991. do 2000./2001. Dva su glavna razloga: 1991. započeo je rat u Hrvatskoj, što ni u jednom trenutku neće omesti kontinuitet djelovanja Dramskog studija. Rad Dramskog studija, a i ostalih kulturnih događanja u Zorin domu, nije omela ni obnova zgrade. Doslovce prepolovljen Zorin dom smjestio je scenu u sredinu gledališta. Neposrednost, blizina gledatelja i glumaca te ratni sukobi obilježili su ovo vrijeme kao estetski i poetički iznimno važno i zanimljivo. Rekonstrukcija jedne dekade u radu Dramskog studija Gradskog kazališta *Zorin dom* u Karlovcu nije dovoljna za temeljitu teatrološku analizu, no valja napomenuti da se do sada o tome uopće nije pisalo, a spominjalo se samo uzgred i na odabranim primjerima.

Propust je tim veći što je Dramski studio u sklopu gradskog kazališta i zasigurno je zaslužan za odgoj buduće karlovačke kazališne publike, pa i ponekog kazališnog umjetnika. Ovaj rad nastao je istraživanjem arhivske građe i uz veliku pomoć gospođe Branke Slišurić, zaposlenice Zorin doma, koja je samoinicijativno više od dvadeset godina prikupljala i arhivirala materijal. Premda je u mirovini, B. Slišurić i dalje prikuplja građu, ne samo onu vezanu za Dramski studio, nego i za Baletni studio i Prvo hrvatsko pjevačko društvo *Zora*, koji djeluju u zgradi Gradskog kazališta *Zorin dom*. Valja vjerovati da je ovo samo početak te da će biti poticajan za neke nove radove o udjelu Zorin doma u povijesti hrvatskog kazališta.

Rekonstrukcija Zorin doma i proširenje scene započelo je 1987. Proširenje je bilo neizbježno. Scena je zbog sve zahtjevnijih predstava i scenografija naprosto postala premala. Nije imala dovoljnu dubinu, nije imala okretnu pozornicu, a ni prostor za orkestar. Osim toga, ulice su bile preuske, a scenografije koje se nisu koristile u aktualnom repertoaru nisu imale adekvatno skladište. Prva su uprizorenja *Lovac u žitu* Jeromea Davida Salingera (1989.), *Emil i detektivi* Ericha Kästnera (1990.), *H. ML. T* prema *Hamletu* Williama Shakespearea (1990.), *Slučaj maturanata* Wagnera Marijana Matkovića (1990.) i dramatisacija *Smrti Smail-age Čengića* Ivana Mažuranića (1991.), sve u režiji i adaptaciji Berislava Frkića. Iako prethode uvodno odabranom vremenu, važne su jer otvaraju sasvim nove vidike i put prema predstavama koje će na specifičan način biti inovativne.

Redateljski i scenografski, a naročito glumački, posve je izazovno postaviti predstavu u središte gledališta. Pojam *četvrtog zida*, koji je uveo Stanislavski kako bi glumcima uklonio doživljaj prisutnosti publike za vrijeme predstave, ovdje gubi svoju važnost. Gledatelji koji su dotad navikli biti u mraku i voajerski uživati u predstavi, ovdje su, htjeli ne htjeli, u brehtijanskom smislu postali dijelom predstave. Glumci su doslovce osjetili dah publike, čuli su svaki komentar, uzdah. Otvorena scena bila je izazov i za *kućnog scenografa* Aleksandra Augustinčića. Predstava *Emil i detektivi* (1990.) pokazivala je prepoznatljiv Frkićev redateljski rukopis: osim stvorene neposredne veze i *sui-gre* glumaca i gledatelja, Frkić je uveo u dramatisaciju pripovjedača, odnosno pripovjedače, što je omogućilo lakše snalaženje u fabuli. Pristup kojim je Frkić nastojao biti i poučan i sustavan u iznošenju sadržaja, nije ugrozio ritam igre, a sam specifikum scene (nema *ulica* iza kojih se glumci mogu sakriti, već dolaze sa svih strana scene) gledatelju je proširio vidokrug i potaknuo ga na veću pozornost u praćenju predstave. Glavne uloge tumačili su Marinko Jakin kao Emil, Danijela Zdjelar kao njegova majka, zatim Sanja Čorak, Marijana Milčić i Eldin Palangić.

Iz te prijeratne faze analizirat ćemo još jednu predstavu, *H. ML. T* (1990.), adaptiranog i skraćena Shakespeara *Hamleta*, kako bi se naglasila edukativna crta u Frkićevoj režiji. Neigrane dijelove i taj put prepričavali su pripovjedači, a upleli su i životopis Williama Shakespearea.

Nepretenciozan *Shakespeare za početnike* pedagoški i didaktički vrlo je opravdan. Scenu je potpisao Aleksandar Augustinčić, a kostime Ljubica Wagner. Duha Hamletova oca oživio je glas Zlatka Crnkovića, dok je Hamleta igrao mladi Igor Kuželka, tada student ekonomije. Naravno, *Hamlet* se nikad ne bi mogao raditi da u Dramskom studiju nije bilo i starijih članova koji su se zaljubili u kazalište još kao djeca odrastajući zajedno s Dramskim studijem. Prikladna je bila i podjela uloga – incestuozni kraljevski bračni par tumačili su brat i sestra, Elza i Eldin Palangić, a nježnu bratsku vezu Ofelije i Laerta opet brat i sestra, Sanja i Perica Hrnjak. U ljetnim mjesecima predstava se igrala na otvorenoj sceni Starog grada Dubovca. Osvrt na predstavu Branke Dojčinović iz *Karlovačkog tjednika* ističe da je bila riječ o „nepretencioznom Hamletu, te da tako krupan zalogaj karlovačkim amaterima ipak nije zapeo u grlu, pa smo dobili probavljivu predstavu koja će, pretpostavljam, najbolje sjesti srednjoškolskoj omladini. Jer, puno je atraktivnije ovu lekturu gledati nego li je čitati“ (Dojčinović, 1990). Još dodaje da „konvencija pripovjedača na sceni, može, kao suviše upadljivo prisustvo literature namjesto dramske radnje ponekog i iritirati, ali se ne može zanijekati njena pedagoška, upravo didaktička opravdanost“, a na kraju zaključuje da je „uočljiv izvanredan rad s glumcima“ te da je „studio po brojnosti i interpretativnim dometima svojih članova zasjao punim sjajem“ (isto). Bilo bi nepravdom izostaviti te prijeratne predstave jer je u tom vremenu s po tri naslova godišnje Zorin dom s Dramskim studijem kao nositeljem gradskog kulturnog života dosegao visoku kvalitetu kazališne produkcije, posebice uzme li se u obzir da je riječ o amaterskom ansamblu kakvih je vrlo malo i u svjetskim kazališnim razmjerima. Jedan od razloga dugovječnosti amaterskog kazališta zasigurno leži i u činjenici da Studio ima gotovo identične uvjete kao i svako drugo profesionalno kazalište: profesionalnu tehniku, gotovo potpuno profesionalno umjetničko vodstvo, a u ansamblu su često gostovali i profesionalni glumci Zlatko Crnković, Tomislav Stojković...

Ni mjesec dana prije početka oružanih sukoba, 14. 3. 1991., Dramski studio izašao je s novom premijerom, Mažuranićevom *Smrti Smail-age Čengića*. Tada još u okviru Centra za kulturu *Zorin dom*, prema umjetničkoj zamisli Berislava Frkića, opet poštujući tradiciju pedagoškog

Prizor iz predstave *Ja hoću živjeti, ja hoću voljeti*. Režija: Berislav Frkić, Premijera: 23. 4. 1992.

usmjerenja, to je djelo uprizoreno kao spoj pripovijedanja i recitacije. Bilo je korisno ne samo gledateljima školarcima koji su se s djelom susretali u svojim školskim programima, nego i za ansambl. Ansambl predstave činilo je dvadeset i pet članova Studija, a pripadali su trima naraštajima. Uključivši mlade i najmlađe članove koji i nisu svi poznavali i razumjeli tekst, Frkić je možda i namjerno riskirao, ali tako je uspio stvoriti most između lektirnog naslova arhaičnog jezika i istinskih zaljubljenika u to književno djelo. Ni ovaj put nije izostao pripovjedač. Odlomke iz zapisa Skender Kulenovića o njegovim susretima sa *Smrti Smail-age Čengića* govorio je Igor Kuželka, odvojen od ostatka ansambla. Uprizorenje je bilo vrlo neatraktivno u smislu pokreta, kostima i scenografije. Dramska dinamika postizala se (samo) atraktivnom igrom svjetla i glasovnom izražajnošću glumaca. Nalik na antički kor, glumci su izgovarali stihove čas pojedinačno, čas uglas; nakon svakog pjevanja slijedio je pripovjedačev komentar otkrivajući praćenje mlađim gledateljima te raščlanjujući

one dijelove koji bi mogli biti nejasni čitateljima epa kao obavezne lektire. Predstava *Smrt Smail-age Čengića* doživjela je samo devet izvedaba iako je zanimanje, naročito školskih uprava, bilo veliko.

Zbog početka rata kazalište je gubilo gledatelje, osobito školarce, ali takva sudbina nije snašla i karlovački Dramski studio. Početkom 1992. Dramski studio pokrenuo je suradnju na multinacionalnom projektu *Peace child* kojim djeca prosvjeduju protiv rata. Pokrenut u Americi kao svojevrsna kreativna radionica dječje antiratne pobune, u Hrvatskoj je zbog aktualnosti dobio puni smisao. Pod vodstvom Berislava Frkića, djeca iz cijele Hrvatske dobila su prigodu posredstvom scenskog prikaza *Ja hoću živjeti, ja hoću voljeti* Dramskog studija izreći svoje *ne ratu*. Kontinuitet rada na predstavi nije bio moguć, prekidi su bili učestali i dugotrajni. Ansambl je bio fluidan, dogodila se i potpuna naraštajna promjena članova. Sam projekt bio je zavidno ambiciozno osmišljen – valjalo je uvježbati četrnaest songova Davida Gordona na engleskom jeziku,

i to uz živi orkestar. U tom glazbenom dijelu veliku su ulogu odigrali Aleksandar Radivojević i Ratko Pogačić, uvježbavajući ansambl i orkestar. Tekstovi su se prikupljali iz cijele Hrvatske, koji su govorili o ratnim strahotama viđenim dječjim očima. Iz časopisa *Modra lasta* Berislav Frkić i Goran Gerovac odabrali su potresna ratna svjedočanstva mladih i uobličili ih u dramski predložak. Predstava je bila zahtjevna i koreografski pa je uključen Baletni studio pod vodstvom Branke Podvorac. Plesom, pjesmom i riječju Dramski studio napravio je punokrni mjuzikl kojim je svoje ime trajno upisao u mnogim europskim institucijama, ne samo kazališnim. Mladi Karlovčani, mahom polaznici osnovnih i srednjih škola, premijerno su stali pred svoju publiku 23. 4. 1992. i kao autentični svjedoci rata posvetili predstavu svim vršnjacima koji su poginuli u ratu. Nekoliko imena tih dječaka i djevojčica spominju se u predstavi, kao i broj poginulih. Nažalost, taj se broj mijenjao iz predstave u predstavu...

Promatrajući to danas, iz perspektive mira, čini se nemoćnim da se takva predstava – u svakom smislu velika – napravi u takvim uvjetima. Za nju bi se moglo reći da je na bojišnici življena, stvarana i izvođena. Naime, riječ je još uvijek bila o neobnovljenoj zgradi Zorin doma koja nije ulježala nikakvu sigurnost u trenutku granatiranja grada. Probe su nerijetko bile prekidane uzbunama, a prva službena izvedba bila je, kako su je Karlovčani u šali nazivali, premijera visokog rizika. I dok škole nisu radile zbog čestih uzbuna, probe su se ipak održavale. Hrvatska je dobila iskrenu ratnu predstavu, bez lažne patetike i jeftinog domoljublja, autentičnu i snažnu. U tom trenutku, a čini se i poslije, profesionalna kazališta u Hrvatskoj nisu imala pravi odgovor na ratna zbivanja. U *Pozornici nasuprot* Boris Senker piše: „Kazalištarci su tada zaista ostali bez glave. Jedni su se i dalje – kao da se od proljeća 1990. do jeseni 1991. ništa nije promijenilo – nadmetali u što kičastijem domoljubljenju i odjednomlivanju, drugi gubili u zakučastim (*da se Vlasi ne dosjete*) simbolima, metaforama i alegorijama, treći glancali ili svjetlali spomenike nacionalnih velikana, četvrti najedanput otkrili kako su i crkvena prikazanja zapravo scenična i dramatična, peti organizirali ekskurzije na Broadway ili West End... Bilo kako bilo, nisu ni izravno ni posredno reagirali na rat, nisu mu se sučelili, nisu ga prezreli – nisu ni mogli

jer ga ustrajno nisu htjeli vidjeti, nisu ga osjetili” (Senker 2003: 18). Dramski studio, sada Gradskog kazališta *Zorin dom*, pronosio je poruku o ratu na mnogim europskim pozornicama. Predstava je gostovala u Njemačkoj (Ingolstadt, 1992.), Italiji (Cantu, 1993.), Belgiji (Mechelen, 1994.) i Poljskoj (Varšava, 1996.). Zbog toga se predstava izvodila na engleskom, talijanskom, francuskom i poljskom jeziku, potvrđujući pomalo tužnu činjenicu da je Dramski studio bio značajna institucija, poznatija u inozemstvu, izvan okvira hrvatske kulturne scene. „Karlovac se može a i treba ponositi svojom kazališnom prošalošću. Ona je bogatija i značajnija nego što se pretpostavlja i zna,” napisao je Branko Hećimović u *Karlovačkim kazališnim stoljećima* (Hećimović 1995: 24).

I tu predstavu svojim su autorskim pečatom obilježili Aleksandar Augustinić u scenografskom, a Ljubica Wagner u kostimografskom smislu. Scenografija je simbolično unijela metalne konstrukcije za obnovu pročelja i vanjskog dijela zgrade na scenu, podcrtavši tako problem *kazališta bez scene*, naglašavajući dojam Golgote, groblja, križeva, skloništa, ratne hladnoće i surovosti. Jednostavni kostimi, mladenačka odjeća od trapera nedvosmisleno je ukazala na neopterećenost u normalnim okolnostima, ali iz ove perspektive, gotovo hipijevski revolucionarno uputili su svoje *ne ratu*. Kraj 1992. obilježila je predstava *Božićne priče* koju je priredio Berislav Frkić, a u kojoj je sudjelovala većina studijevaca, ponovno naraštajno izmiješanih. Kontinuitet prigodnih blagdanskih predstava na kraju godine održavao se od sezone 1964./1965., a režirao ih je B. Frkić (*Dolazi djeda Mraz* Radovana Ivičića, 20. 12. 1994., *Braco i djed Mraz* Josipa Ribičića 26. 12. 1965...). *Na istoj adresi* Michela Fermauda, u režiji B. Frkića, naslov je predstave koja je nastavila prijeratnu tradiciju večernje scene za odrasle, a u kojoj su nastupali stariji članovi studija. Fermaudova komedija premijerno je izvedena 4. 2. 1993., iznova pokazavši da amaterski postav može parirati bilo kojem profesionalnom kazalištu. Uslijedile su predstave *Riječ – ton – pokret* (osam pjesama, izbor iz hrvatske poezije i šansone, režija B. Frkić) 28. 5. 1993., u povodu Dana državnosti i 100. obljetnice rođenja Miroslava Križe te 17. 12. iste godine hrvatska praizvedba *Ljubav je prekrasna stvar* Alana Bleasdalea kojom je Berislav Frkić obilježio 40 godina umjetničkog

rada. U originalni tekst, interpoliran je i tekst Mladena Kušeca, a glazbu je potpisala Adela Dobrić Jelača.

Godina 1995. započela je novim velikim projektom, mjuziklom *Pepeljuga* prema tekstu Vladimira Nazora. Dodatne tekstove pripremila je Zvezdana Ladika, česta gošća i velika potpora u radu Dramskog studija. Glazbu za više od dvadeset songova napisao je Ivica Šimić, orkestraciju Krešimir Klemenčić, zahtjevnu koreografiju Desanka Virant, kostime i scenu Ljubica Wagner i Aleksandar Augustinčić. Ljubica Wagner i u ovoj je predstavi pokazala posebno zanimanje i smisao za transponiranje narodnih nošnji u scenske kostime.² U naslovnoj ulozi nastupila je višegodišnja članica Dramskog studija Zrinka Cvitešić, najavljujući *Pepeljugu* svoju buduću profesionalnu glumačku karijeru. Gotovo svi članovi umjetničkog vodstva bili su profesionalci, što će mnogima, a naročito novim članovima Studija, utrti put prema profesionalizmu. Osim Zrinke Cvitešić, valja spomenuti i Danijela Radečića i Marinka Leša koji su poslije upisali glumu na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu. U tri sezone odigralo se šezdesetak predstava, a zabilježeno je i gostovanje na festivalu Korczak dzisiaj u Varšavi u Poljskoj. Krajem iste godine, premijerom *Snježne kraljice* obilježena je 190. obljetnica rođenja i 120. obljetnica smrti Hansa Christiana Andersena. U skladu sa stalnim izmjenama generacija, u Dramski studio došli su Dražen Grdošić kao Kay i Ana Brajdić kao Gerda. Sjajni, iznimno talentirani mladi glumci iznijeli su predstavu gotovo sami. Čista dramska predstava nakon niza mjuzikala, prema dramaturziji Evgenija Schwartza, pisana, naravno, za klasičnu scenu, doživjela je oko trideset izvedaba, a vizualnu atraktivnost i bajkovitost koju sam tekst zahtijeva, u uvjetima kakvi jesu, postigao je ponovno Aleksandar Augustinčić.

Prizor iz predstave *Pepeljuga*, Vladimira Nazora
Režija: Berislav Frkić,
Praisvedba: 23. 1. 1995.
Na fotografiji: Zrinka Cvitešić (u ulozi *Pepeljuge*)
Kostimografkinja: Ljubica Wagner

Dramski studio sedam-osam godina stvarao je na otvorenoj sceni, usred gledališta. Stalne redateljske improvizacije i iznalaženje boljih scenskih rješenja počele su uzimati danak. Primjećivao se zamor, a prisustvo Pripovjedača u ovoj predstavi ukazivalo je na dramaturške boljke i istrošenost ideja, dok se kod studijevaca, koji zapravo nikad nisu stali na pravu scenu, uočavalo dobro snalaženje i iznimna koncentraciju u igranju čistog dramskog teksta, i to u intimnom prostoru koji su dijelili s publikom. Darko Lisac za *Karlovački tjednik* povodom premijere istaknuo je: „Napisati da nije bilo problema bilo bi neiskreno. Ali isto tako, bilo bi potpuno netočno napisati da su za bilo koji od njih krivi dečki i cure, dječaci i djevojčice, koji su nam 16. studenoga premijerno odigrali *Snježnu kraljicu* H. Ch. Andersena, u režiji Berislava Frkića. Problemi zadiru u već dobro poznate stvari vezane uz gradsko kazalište, kao što su neadekvatan prostor i loša akustika. Ovo prvo je riješeno na zadovoljavajući način, pozornica je pretvorena u plavo-sivo carstvo snijega i leda, trud glumaca i duhoviti kostimi učinili su svoje, i onih nešto više od sat vremena trajanja predstave zaboravili smo da se i pozornica i gledateljstvo nalaze na prostoru velikom otprilike kao pozornica u jednom pravom kazalištu. No akustika je bila veći problem, pa na momente (istina, vrlo kratke) glumci nisu uspijevali nadglasati muziku s trake. Ali o tome se već toliko puta pisalo da postaje suvišno. Možda budućnost donese ljepše vijesti za Zorin dom. Sama predstava više je nego uspjela, i gotovo je nezahvalno birati epitete za ovako dobro izveden posao. Prvenstveno treba čestitati mladoj Ani Brajdić, koja je ulogom Gerde debitirala na sceni, i koja je jednostavno oduševila svojim profesionalnim, a u isto vrijeme i neodoljivo simpatičnim nastupom. Ani treba jedino poželjeti da i u budućnosti voli kazalište ovako kako ga voli sada. Rame uz rame s njom bio je Dražen Grdošić u ulozi Kaya, kojeg smo upoznali još u *Pepeljugi* i za kojeg vrijedi sve što smo napisali za Anu” (Lisac, 1995).

Sezona je završila *Betlehemskom zvijezdom* Zvezdane Ladike u njezinoj režiji, premijernom izvedbom 15. 12. 1995. Berislav Frkić ovaj je put bio asistent režije. U sezonu 1995./1996. ušlo se s predstavom *O tome se u našoj kući ne govori* Vladimira Stojšavljevića (koja je praisvedbu nedugo prije toga imala i u Zagrebu). Nastavljajući tradici-

ju Dramskog studija kao produljene ruke kućnog odgoja i školskog obrazovanja, ta predstava obraćala se malo starijoj djeci, a duhovitim dijalozima i radnjom nalik sapunici problematizirala je pitanja maloljetničkog seksa i spolnosti uopće. U 40-minutnoj suigri majku je utjelovila Suzana Rebrović, a mladog Igora Danijel Radečić. Berislav Frkić svojom je nenametljivom režijom taj dramolet prepustio kasnijoj raspravi s publikom, koju je moderirao stariji studijevac Eldin Palangić i socijalna pedagoginja Dubravka Maršić. I scenu i kostime potpisao je Aleksandar Augustinčić. Sezona se nastavila *Zelenim žitom* Sidonie-Gabrielle Colette, u scenskoj adaptaciji i režiji Berislava Frkića, a za kraj sezone premijerno su izvedene *Čarobnjakove lutke* prema romanu *Nürnbergke lutke* Cesarine Lupati, u prijevodu Vojmila Rabadana i scenskoj prilagodbi Dalibora Foretića. Tekst i glazbu svih songova u predstavi napisao je Arsen Dedić. Glavne uloge igrali su Maja Todorović, Marinko Leš, Ana Brajdić i Dražen Grdošić, već uigrana četvorka iz *Snježne kraljice*.

Zanimljivo je da se iznimno talentirana Maja Todorović, koja je svoje iznimno glumačko umijeće pokazala još kao Stojka u Nazorovoj i Šimićevoj *Pepeljugi*, nikad nije ni pokušala otisnuti u profesionalne vode. Valja reći da ni pod vodstvom Berislava Frkića, a ni danas, Dramski studio nije bio odskočna daska niti poticajno mjesto za mlade koji se u budućnosti namjeravaju profesionalno baviti glumom. Ako je tko od studijevaca i pokušao upisati glumu na ADU, tu je odluku donio isključivo sam, bez potpore i nagovora. To je zasigurno jedan od razloga zašto među profesionalcima nema više Karlovčana, posebice uzmeo li u obzir tako dugu kazališnu tradiciju i praksu u koju su uključeni prije svega mladi. Osmišljen i vođen dominantnom idejom da bude zaštićeno mjesto na kojem se djeca uspješno igraju kazališta, Dramski studio ostaje, nažalost, mjesto u kojem se djeca druže, provode svoje slobodno vrijeme i, doduše, uče voljeti kazalište i umjetnost, ali uglavnom je lišen ambicije da se mladi u budućnosti i profesionalno bave kazalištem.

U samo tjedan dana u travnju 1997. izvedene su dvije premijere: *Emil i detektori* Ericha Kästnera i *Inspektor* Johna Boyntona Priestleya. Potonja predstava obilježila je tri obljetnice – 45. obljetnicu rada Dramskog studija, 30. obljetnicu umjetničkog rada Ljubice Wagner u Dramskom

Prizor iz predstave *Ljubovnici*, nepoznatog dubrovačkog autora iz 17. st., Režija: Berislav Frkić, Premijera: 3. 3. 1998. Glumci na fotografiji: Danijel Radečić i Marinko Leš

studiju i 20. obljetnicu rada Perice Hrnjaka kao člana Dramskog studija. *Inspektor* je ugostio Tomislava Stojkovića, glumca iz ansambla HNK-a iz Zagreba, a mladi Danijel Radečić ulogom Erica Birlinga jasno je pokazao da je glumačka profesija logičan nastavak njegovog puta. I ta sezona uspješno je završila božićnom predstavom *Svjetlost u našoj tami* Richarda Tydemana. Kuriozitet je da su pripreme trajale nepunih mjesec dana, tim više što je više od tri četvrtine ansambla prvi put na sceni. Predstava se, zahvaljujući vjerojatno i božićnim blagdanima, u samo prvom tjednu nakon premijere igrala čak tri naest puta. U ožujku 1998. predstavom *Ljubovnici*, komedijom nepoznatog dubrovačkog autora iz 17. stoljeća (negdje se navodi i 16. st.). Berislav Frkić obilježio je četrdeset i pet godina umjetničkog rada. Projekt je bio izazovan, tim više što je tekst ostao netaknut, a jezično arhaičan. Sa starodubrovačkim govorom mladi Karlovčani nisu imali većih problema, a jezični savjetnik bio im je Tomislav Stojković. Tipični renesansni dramski zapleti, intrige, obrati s glavnim motivom ljubavi trojice gospara prema jednoj ljepotici Lukreciji, te scenskodramaturška struktura bili su živ materijal s kojim se Dramski studio nosio gotovo profesionalno. Za bogate, autentične kostime toga vremena ponovno je zaslužna Ljubica Wagner, a za scenografska rješenja Aleksandar Augustinčić. Scenu je oslikao karlovački akademski slikar Alfred Krupa.

Ovdje svakako valja ukazati na umjetnički rast i razvoj pojedinih studijevaca koji su u Dramski studio došli kao djeca. Naime, tijekom sedam-osam sezona oni su izrasli su i stasali za zahtjevnije uloge i angažmane u „ozbiljnijim“ predstavama, poput ove. I dalje su to studijevci koji još uvijek nisu imali prilike zaigrati na „pravoj“ sceni. Odgajani na otvorenoj sceni, u izravnom kontaktu s publikom, ni ovdje nisu imali nikakvih problema. Da se iz godine u godinu neminovno događaju smjene generacija, potvrđuju *Junaci Pavlove ulice*. Djelo Ferenc Molnára u dramatisaciji Đurđice Dević i režiji Berislava Frkića premijeru je doživjelo u studenom 1998. S tek ponekim „starsjediocem“ u podjeli, predstava je prepuštena novim članovima Studija, kojima je ovo bila prva prava predstava. Među njima se posebno istaknuo mladi, talentirani Aleksandar Kuterovac u ulozi Nemečka, koji je bio nositelj cjelokupne atmosfere predstave. Nakon niza dječjih

predstava u kojima je prisutan stalni dramaturški „poma-gać“, ovaj put pripovjedač je izostao. Svi prizori i dramski zapleti odvijali su se bez tradicionalne pomoći Frkićevoj režiji.

Umjesto uobičajene božićne predstave, za kraj godine uprizorena je *Djevojčica sa žigicama*, prema istoimenoj pripovijesti Hansa Christiana Andersena. Za scenu ju je prilagodio Milan Čečuk. Ovom predstavom predstavila se i nova generacija Baletnog studija, čiji nastup je bio režijski implementiran u dočaravanju hladnoće i smrzavanja. U *Oliveru Twistu* u travnju 1999. Dramski je studio ponovno ugostio sad već *kućnog profesionalca* Tomislava Stojkovića. Frkić je *Olivera* režirao i scenski adaptirao udovoljivši svojoj velikoj želji da se istoimeni roman Charlesa Dickensa prvi put postavi u Karlovcu. Zahtjevnost komada i dramatisacija ponovno je „zahtijevala“ uvođenje pripovjedača. Prikaz londonskog polusvijeta u „prepiljenom“ Zorin domu scenografski je riješio Aleksandar Augustinčić, a očaj i sjaj londonske sirotinje u opoziciji s bogatstvom kostimografski je osmislila Ljubica Wagner. Glazbeni dijelovi „posuđeni“ su od vestendovskog mjuzikla *Oliver*. Goran Gerovac u *Večernjem listu* ovako je zaključio svoj osvrt: „Ansamblu, u kojem je kao gost u ulozi Fašina, glasom i stasom dominirao Tomislav Stojković, treba izreći pohvale zbog glume, pjevanja, plesa i pripovijedanja. Svi su dobili velik i zaslužan pljesak publike, potvrdivši da je doista riječ o studiju u kojem samo nedostaju indeksi“ (Gerovac, 1999.).

Sedam godina nakon praižvedbe predstava *Ja hoću živjeti, ja hoću voljeti* ponovno je postavljena na scenu, s pretežito istim postavom kao i za rata. I ovoga puta se upozorava na ratne strahote, s naglaskom na problem ostavljenih mina. Predstavu je sponzorirao Međunarodni odbor Crvenog križa, a u sklopu programa upoznavanja s opasnostima od mina u Hrvatskoj. Ponovno postavljanje vrlo uspješne antiratne poruke iskorišteno je i kao svečano obilježavanje 10. obljetnice umjetničkog rada u Dramskom studiju dviju članica, Sandre Lapčić i Marijane Mičić. Dugogodišnja tradicija božićnih predstava nastavljen je i ove godine s predstavom *Dan kada se rodio Isus* Herberta Hitweillera u adaptaciji i režiji Berislava Frkića. Jedan od najvećih projekata Dramskog studija, mjuzikl *Veliki bal* početkom 2000. prepušten je redatelju Ladislava

vu Vindakijeviću. Tekst Mladena Kušeca, pisan prije svega za još uvijek nedovršenu scenu uglazbio je Dinko Appelt. Potpuni estetski zaokret, prvi put nakon gotovo pola stoljeća naznačio je scenografijom Velimir Domitrović, a kostimografijom Ruta Knežević. Gospođu glumicu, koja u zapuštenom i oronulom kazališnom prostoru pokušava okupiti sve likove iz bajki na velikom balu, tumačila je Ljubica Jović, podsjetivši i sebe i druge na mjesto iz kojeg se otisnula u glumački svijet. Snjeguljica, Pepeljuga, Crvenkapica, Pinokio, Ivica i Marica, Vještica, vile, sedam patuljaka u istoj predstavi, kao u snu, izgubljeni traže mjesto susreta. U tome im pomaže Inspektor 777,5. Predstava je gostovala na 40. međunarodnom dječjem festivalu u Šibeniku.

Nenavikli na ovakve promjene, u smislu režijskih uputa i umjetničkog vodstva, članovi Dramskog studija poprilično su se dobro snalazili, no pozornijem pratitelju rada studijevaca nije mogao promaknuti osjećaj „stranog tijela” u Studiju. Nije tome bila kriva ni neminovna smjena generacija, koja je prisutna gotovo svake sezone. Nije bila kriva ni Ljubica Jović koja je sjajno, i glumački i pedagoški, obilježila tu predstavu. Požrtvovan rad Berislava Frkića i njegova posvemašnja posvećenost Dramskom studiju ovdje je nedostajala – i studijevcima i publici. Premijerom *Velikog bala* kazališna zgrada proslavila je završetak radova na obnovi fasade, prve i najvidljivije faze obnove. Iako se ovom predstavom htio naglasiti kraj igranja usred gledališta, to će se za još neko vrijeme prolongirati. Goran Gerovac za *Večernji list* napisao je: „Prava je šteta što su nam pjevačke dionice pjevali na play back. Odlične kostimografija i maske, funkcionalna scena, prikladna koreografija pridonijeli su završnom velikom pljesku. Posebno treba naglasiti predanu igru Ljubice Jović, gošće i okosnice cijelog mjuzikla, koja je pokazala kako ne postoji veliko i malo, već samo dobro i loše kazalište” (Gerovac, 2000.). Činjenica da je taj veliki projekt dodijeljen nekom drugom a ne Berislavu Frkiću, koji je za cijelo vrijeme obnove održavao kazališni život Karlovca, ne čini se posve korektnim, no tako je odlučilo tadašnje vodstvo Zorin doma. Neželjena mirovina na neki način naznačuje i kraj Frkićeva djelovanja u Studiju. Iako je bio u mirovini, Berislav Frkić i dalje je režirao, unatoč bojazni da ga nova uprava ne vidi više kao voditelja Dramskog studija.

Tom Sawyer Marka Twaina u Frkićevoj adaptaciji i režiji, unatoč popriličnoj gužvi u zgradi zbog posljednje faze obnove i uređenja interijera Zorin doma, svoju premijeru dočekao je na još uvijek improviziranoj sceni u lipnju 2000., s naznakom da će svoj pravi život predstava udahnuti na jesen, na repertoaru i na pozornici novog Zorin doma. Jedan od nažalost rijetko korištenih iznimno sceničnih nekazališnih prostora, Stari grad Dubovac, poslužio je kao inscenacija u predstavi *Dubrovački trojci*. Komediju prema zapisima Antonija Collalte, koju je priredio Ferdo Delak, Frkić je posvetio 20. godišnjici rada Sanje Hrnjak i Suzane Prpić (djevojačko Rebrović) u Dramskom studiju te 10. obljetnici umjetničkog rada Marinka Jakina, Emila Kirša i Dinka Stopića. Tri brata blizanca, koja u isto vrijeme odsjedaju u hotelu Ragusium u Mlecima, ne znajući jedan za drugoga, sjajno je odigrao Marinko Jakin pokazavši vještinu u oblikovanju triju potpuno različitih karaktera. Zbog ambijenta koje je pružalo dvorište starog dvorca, dodatna scenografija nije bila potrebna, no postojala je velika potreba za kostimima koje je iznimno domišljato kreirala Ljubica Wagner. Priličan broj posjetitelja premijerne predstave potvrdio je činjenicu da su karlovački kazališni gledatelji itekako zainteresirani za prostor Starog grada na Dubovcu.

Napokon, u lipnju 2001. Dramski studio otvorio je scenu obnovljene zgrade Gradskog kazališta Zorin dom hrvatskom praizvedbom *Tajnog dnevnika Adriana Molea (u dobi od 13 godina i 3/4)* Sue Townsend. Ovdje završava pregled djelovanja Dramskog studija koje obuhvaća razdoblje od početka rata, odnosno od sezone 1990./1991. do uoči samog kraja djelovanja istinskog zaljubljenika u dječje kazalište Berislava Frkića u sezoni 2000./2001. Svoju prvu režiju Frkić je potpisao 24. 11. 1963. za predstavu *Novi život* Sonje Sever, a 2000. otišao je u starosnu mirovinu, no nastavio je raditi honorarno.

Dramski je studio 5. 12. 2004. premijerno izveo njegovu posljednju režiju, *Svetu obitelj u razbojničkoj špijli* Nina Škrabe. Berislav Frkić preminuo je 27. 11. 2006. U *Sentimentalnom sjećanju na moje kazališne početke u Karlovcu* Georgij Paro napisao je: „Preda mnom je premijerna cedulja *Pepeljuga*: 20. 12. 1953. *Pepeljuga*: Jadranka Gener... Kraljević: Berislav Frkić. Do današnjeg dana nemorno radi kao redatelj u Dramskom studiju. Da nije bilo

njega, kazališni bi život u Karlovcu, nakon ukidanja profesionalnog teatra, potpuno zamro.” (Paro, u: Hećimović 1995: 175).

Tijekom desetogodišnjeg rada Dramski je studio Zorin doma iznio desetak vrlo značajnih predstava, u umjetničkom, pedagoškom pa i kulturno-povijesnom smislu, a život u radu nisu omela ni ratna zbivanja. Velike su zasluge Berislava Frkića koji se očitovao u odgoju mladih u kazalištu i za kazalište, pri čemu je prednost davao pedagoškoj dimenziji, katkad i na uštrb umjetničke. Pedagoški se pristup očitovao na dva načina. Najprije, mladi su kroz dramsku igru učili o umjetnosti, kazalištu, književnosti, ali o životu. S druge strane, mladi su se učili iskrenosti na sceni, izbjegavajući pretencioznost, a ipak ostajući dovoljno u konvencijama teatra. U svakom trenutku svjestan da je stvarati i prikazivati teatar za djecu najteži posao u kazališnom svijetu, Frkić se uvijek rukovodio načelima istinitosti, znajući da su djeca najzahtjevnija i najiskrenija publika kojoj se ništa ne može podvaliti. Tu odgovornost prenio je na sve članove Studija, koji su, onako kako su najbolje znali, uvlačili u svijet dramske igre što više novih *suiigrača*.

¹ Doduše, mogao bi se pronaći i čvršći temelj za promjenu datuma početka djelovanja jer se zna da je 18. 4. 1948. Narodno kazalište u Karlovcu odigralo *Veliko putovanje* Nikolaja Jakovljeviča Šestakova.

² Lj. Wagner 1985. je dobila *Vjesnikovu* Nagradu *Josip Slaven-ski* za kostimografiju *Đerdana* Jakova Gotovca, predstavu u kojoj su kostimi korespondirali s folklornim motivima.

LITERATURA:

- Arhivska grada Gradskog kazališta Zorin dom Batušić, Nikola. 1991. *Uvod u teatrologiju*. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.
- Badovinac, R. 2000. Mladost na kazališnim daskama. *Karlovački tjednik* (8. 6. 2000.). Karlovac.
- Dojčinović, Branka. 1990. Nепretenciozni Hamlet. *Karlovački tjednik*. Karlovac.
- Fabrio, Nedjeljko. 2005. Talija pred zrcalom. *Vijenac* 284. Zagreb.
- Gerovac, Goran. 1990. Emil, detektivi i... *Karlovački tjednik*. Karlovac.
- Gerovac, Goran. 1991. Mažuraniću u čast. *Karlovački tjednik* (21. 3. 1991.). Karlovac.
- Gerovac, Goran. 1995. Predstava izazova. *Večernji list* (16. 11. 1995.). Karlovac.
- Gerovac, Goran. 1998. Ljubovnici razveselili Karlovčane. *Večernji list* (6. 3. 1998.). Karlovac.
- Gerovac, Goran. 1999. Studiju nedostaju indeksi! *Večernji list*. Karlovac.
- Hećimović, Branko. 1995. *Karlovačka kazališna stoljeća*. Matica hrvatska Ogranak Karlovac. Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU. Karlovac – Zagreb.
- Hećimović, Branko. 1990. *Repertoar hrvatskih kazališta 1-3*. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb.
- Klemenčić, Mirjana. 1991. Četrdeset mu je godina tek. *Nokat* (2. 4. 1991.). Karlovac.
- Lisac, Darko. 1995. Djeca Andersenu. *Karlovački tjednik*. Karlovac.
- Lisac, Darko. 1996. O tome se u našoj kući ne govori. *Karlovački tjednik* (28.3.1996). Karlovac.
- Lisac, Darko. 1998. Simpatično i zrelo. *Karlovački tjednik*. Karlovac.
- Lisac, Darko. 1998. Mladi glumci oduševili. *Večernji list* (26. 11. 1998.). Karlovac.
- Senker, Boris. 2003. *Pozornici nasuprot*. Disput. Zagreb.
- Senker, Boris. 1984. *Redateljsko kazalište*. Cekade. Zagreb.
- Vesić, Ž. 2000. Odlično odigrana “komedija situacije”. *Karlovački tjednik*. Karlovac.